

В. В. Андрійчукаспірантка кафедри освітології та психолого-педагогічних наук
Київського університету імені Бориса Грінченка

КОМПОНЕНТИ, КРИТЕРІЇ ТА ПОКАЗНИКИ РІВНІВ ГОТОВНОСТІ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ДО ФОРМУВАННЯ ФІНАНСОВОЇ ГРАМОТНОСТІ УЧНІВ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ

У статті представлено результати обґрунтування основних компонентів, критеріїв та показників сформованості готовності майбутніх учителів початкової школи до формування фінансової грамотності учнів початкової школи. Навчити фінансової грамотності – це одна із складових багатоаспектної місії середньої загальноосвітньої школи. Початковий етап розвитку фінансової грамотності учнів припадає на початкову школу, а агентами цього процесу є вчителі. Саме тому у процесі підготовки майбутнього вчителя початкової школи необхідно належну увагу приділити роботі з їхньої підготовки до формування фінансової грамотності учнів початкової школи.

Аналіз науково-педагогічної літератури надав можливість обґрунтувати основні компоненти, критерії та показники сформованості готовності майбутніх учителів початкової школи до формування фінансової грамотності учнів початкової школи і обґрунтовано відповідні їм критерії та показники. Зокрема, виокремлено мотиваційно-цільовий, когнітивний, діяльнісний, особистісний компоненти, з якими скориліовано відповідні критерії та показники. Мотиваційно-цільовий компонент характеризується через спонукальний критерій, який полягає у позитивному емоційно-ціннісному ставленні до майбутньої професійної діяльності; усвідомленні значущості та потреби розвитку фінансової грамотності. Когнітивний компонент – через знаннєвий критерій, показниками якого виступають знання основних фінансових понять та закономірностей; оволодіння знаннями щодо методик ознайомлення учнів з основами фінансової грамотності. Діяльнісний компонент – через процесуальний критерій, який має такі показники: уміння розв'язувати ситуаційні задачі, пов'язані з фінансовою діяльністю; здатність реалізовувати теоретичні фінансові знання у практичній діяльності. Особистісний компонент – через індивідуальний критерій, який розкривається через самоусвідомлення студентами рівня оволодіння змістом і технологіями фінансової діяльності; рефлексію власної фінансової грамотності і готовності формувати її в учнів. Відповідно до зазначених компонентів, критеріїв та їхніх показників визначено високий, середній та низький рівні сформованості готовності майбутніх учителів початкової школи до формування фінансової грамотності учнів початкової школи.

На діагностувальному етапі авторського дослідження виявлено, що для студентів спеціальності «Початкова освіта», з якими не проводиться спеціальна робота з підготовки до формування фінансової грамотності учнів початкової школи, характерні середній (52%) та низький (48%) рівні, що підтвердило гіпотезу про необхідність розробки та апробації авторського курсу з досліджуваної проблеми.

Ключові слова: готовність майбутніх учителів початкової школи до формування фінансової грамотності учнів початкової школи; компоненти, критерії, показники готовності майбутніх учителів початкової школи до формування фінансової грамотності учнів початкової школи; фінансова грамотність, фінансова обізнаність, підготовка майбутніх учителів початкової школи до формування фінансової грамотності учнів початкової школи.

Постановка проблеми. Фінансова грамотність розглядається як серйозний етап у житті людини, який настає з її першою взаємодією в економічному середовищі. Обізнаність особистості допомагає у майбутньому уникати фінансових ускладнень, які можуть виникнути. Розуміння сутності грошей та їхньої функції виникає у людини через канали отримання інформації, ними можуть бути: сім'я, друзі, оточення, яке формує в людині ті чи інші моделі мислення та економічну поведінку. З набуттям певних знань, навичок, світоглядів людина вчиться взаємоді-

яти із своїм соціальним оточенням, застосовуючи раніше отримані навички.

Феномен фінансової грамотності досліджується як процес формування особистості в економічному просторі, оскільки динаміка розвитку та змін суспільства впливає на адаптацію людини та, як результат, забезпечує безпосереднє пристосування до соціуму. Опанувавши знання фінансової грамотності на уроках у початковій школі, учні краще розумітимуть навколишній світ, зможуть самостійно за допомогою арифметичних обчислень аналізувати ситуацію і приймати обґрунтоване рішення.

Аналіз останніх досліджень. Аналізуючи науково-педагогічну літературу визначено, що питаннями підвищення фінансової грамотності населення присвячені роботи вітчизняних науковців О. Вікарчук [3], О. Дудчик [2], О. Калініченко [3], Т. Кізіми [8], Ю. Матвійчук [2], С. Ніколаєнко [3], Т. Смовженко, О. Ходакевич [4], та інших. У працях науковців здебільшого розглядається проблема підвищення фінансової грамотності населення, а не вчителів чи учнів. Саме тому проблематика, яку ми розглядаємо має новизну та актуальність.

У своєму дослідженні акцентуємо увагу на працях науковців Л. Карамушка [4], О. Ходакевич [4], В. Шуляк [8], які вивчають особливості підготовки молоді до оволодіння основами фінансової грамотності. Доповнюють наші уявлення в контексті фінансової грамотності студентів праці вчених Н. Родюк [6] та І. Хом'юк [7], які вивчають фінансову грамотність молодших школярів на уроках математики, що є безпосередньо тематикою нашого дослідження.

Мета статті полягає у висвітленні компонентів, критеріїв та показників сформованості готовності майбутніх учителів до формування фінансової грамотності учнів початкової школи, та визначенні на їхній основі рівнів сформованої готовності майбутніх учителів до формування фінансової грамотності учнів початкової школи.

Виклад основного матеріалу дослідження. Фінансова грамотність передбачає становлення людини активної та ініціативної, яка вмilo розпоряджається своїми коштами, здатна до виправданого ризику, втілення своїх ідей у життя, та прагне до активної взаємодії з суспільством. У цьому контексті ми визначили компоненти сформованості готовності майбутніх учителів початкової школи до формування фінансової грамотності учнів.

Вивчаючи праці науковців, акцентуємо увагу на напрацюваннях Ю. Білової [1], яка досліджує формування підприємливості окремо від фінансової грамотності та визначили три її основні компоненти: мотиваційно-ціннісний, когнітивний та діяльнісний.

Мотиваційно-ціннісний знаходить відображення у таких підприємницьких та морально-етичних цінностях, як ощадливість, толерантність, самовдосконалення, свобода вибору, що допомагає становленню активної та ініціативної особистості, яка здатна до виправданого ризику, втілення своїх ідей в життя та активної взаємодії із суспільством.

Когнітивний представляє собою більшою мірою знання процесуального та теоретичного характеру, що відображають розуміння того, як влаштоване економічне життя суспільства, основні поняття, які корелюють у цій сфері, варіативність та особливості змісту освітніх потреб,

а також особистісні мотиви на різних щаблях економічної підготовки.

Діяльнісний має на меті формування практичних умінь підприємницької діяльності, а саме: вміння вибирати ефективні ідеї, здатність організувати, планувати та прогнозувати ділову діяльність; представляти свої проекти та вести конструктивні ділові діалоги; творчо вирішувати різноманітні завдання у сфері підприємництва на основі набутих знань та навичок, здатність керувати та контролювати процеси.

Не дивлячись на те, що науковець розробила компоненти та показники формування підприємливості особистості, з огляду на її зміст відображується фінансові аспекти життєдіяльності людини та її фінансової грамотності. Визначаючи власні компоненти сформованості готовності майбутніх учителів початкової школи до формування фінансової грамотності учнів було акцентовано увагу на зазначених компонентах.

Відповідно до поглядів науковців нами розроблено наступні компоненти, критерії та показники сформованості готовності майбутніх учителів до формування фінансової грамотності учнів початкової школи: мотиваційно-цільовий, когнітивний, діяльнісний, особистісний.

Зазначені компоненти готовності розглядаються через уміння здійснювати певний вид педагогічної діяльності, що характеризується способами та рівнем їхнього оволодіння. Виділені компоненти в єдності утворюють основу здійснення методичної підготовки майбутнього вчителя початкової школи до формування фінансової грамотності учнів.

Мотиваційно-цільовий компонент полягає у вмінні студентів визначати мотиви, орієнтуватися у цілях та способах їх досягнення в контексті фінансової грамотності. Даний показник складається з мотивів, цілей, потреб, цінностей, установок, стимулює творчий прояв особистості в професії, проявляє наявність інтересу до фінансової діяльності для її подальшої реалізації у педагогічній практиці. Компонент відображає орієнтацію на досягнення високих результатів щодо отримання фундаментальної підготовки, цінність самоактуалізації, самореалізації у майбутній професійній діяльності.

Методична підготовка майбутнього вчителя початкової школи проявляється як аксіологічний аспект з метою підвищення рівня опанування когнітивним, діяльнісним та особистісними компонентами готовності до формування фінансової грамотності учнів початкової школи.

Критерієм даного компонента є спонукальний, що розкривається через наступні показники: позитивне емоційно-ціннісне ставлення до майбутньої професійної діяльності; усвідомлення значущості та потреби розвитку фінансової грамотності як

для власної фінансової обізнаності, так і для її формування у своїх вихованців.

Когнітивний компонент готовності студентів до формування фінансової грамотності розглядається через призму знаннєвого критерію та визначається наступними показниками: знання основних фінансових понять та закономірностей; знання методики ознайомлення з ними учнів тощо.

У змісті когнітивного компоненту містяться знання про сутність фінансової сфери та її постійне оновлення, специфічні особливості та види фінансових операцій, вміння та навички ефективного оволодіння та використання цих операцій у своїй професійній діяльності, здатності доносити інформацію до учнів та володіти методами подачі матеріалу, що допоможе учням краще усвідомити особливості фінансової грамотності.

Діяльнісний компонент досліджується у контексті процесуального критерію, що визначається такими показниками: уміння розв'язувати ситуаційні задачі, пов'язані з фінансовою діяльністю; здатність реалізовувати теоретичні фінансові знання у практичній діяльності тощо.

Компонент базується на визнанні діяльності основою, засобом і вирішальною умовою формування фінансового досвіду майбутнього фахівця. Він вимагає спеціальних зусиль, спрямованих на активізацію та варіативність дій студента, що передбачає вироблення умінь обирати цілі і завдання професійної діяльності, планувати діяльність, організовувати, виконувати, регулювати, контролювати її, аналізувати і оцінювати її результати. Практична діяльність як стрижневий аспект досвіду майбутнього фахівця набуває видової своєрідності у різноманітних сферах реалізації активності особистості, зокрема фінансової. Важливим аспектом даного компоненту є використання отриманих фінансових знань на практиці.

Особистісний компонент визначається через індивідуальний критерій готовності до реалізації фінансової діяльності у професійній діяльності. Показниками критерію є самоусвідомлення студентами рівня оволодіння змістом і технологіями фінансової діяльності; рефлексія власної фінансової грамотності і готовності формувати її в учнів. Даний компонент полягає в оволодінні студентами певними особистісними якостями, якими є: інтелектуальна мобільність, самокритичність, стратегічне мислення, цілеспрямованість, обережність, далекоглядність тощо. Він орієнтований на індивідуальне сприйняття та стратегії власного фінансового розвитку.

Зазначені компоненти, критерії і показники дозволяють визначити рівні сформованості готовності майбутніх учителів початкової школи до формування фінансової грамотності учнів початкової школи. Ними є: високий, середній та низький. З метою визначення рівнів нами було проведено констатувальний експеримент, який продемонстрував наступні результати: 52% опитаних студентів спеціальності «Початкова освіта» мають середній рівень сформованої готовності до формування фінансової грамотності учнів початкової школи, 48% – низький рівень. Представлені дані демонструють необхідність розробки та запровадження авторського курсу з підвищення рівня підготовленості майбутніх вчителів початкової школи до формування фінансової грамотності у своїх вихованців.

Висновки. Поняття фінансової грамотності розглядається, як складова частина фінансової культури, яка є рівнем фінансових знань, умінь і навичок, а також особистісних якостей людини, що дозволяють їй свідомо приймати фінансові рішення. Відповідно до зазначено розуміння сутності досліджуваного поняття, визначено компоненти сформованості готовності майбутніх учите-

Таблиця 1

Структура готовності майбутніх учителів до формування фінансової грамотності учнів початкової школи

Структурні компоненти готовності	Критерії готовності	Показники сформованості готовності	Рівні
Мотиваційно-цільовий	Спонукальний	1. Позитивне емоційно-ціннісне ставлення до майбутньої професійної діяльності 2. Усвідомлення значущості та потреби розвитку фінансової грамотності	Високий, середній, низький
Когнітивний	Знаннєвий	1. Знання основних фінансових понять та закономірностей 2. Знання методики ознайомлення з ними учнів	
Діяльнісний	Процесуальний	1. Уміння розв'язувати ситуаційні задачі, пов'язані з фінансовою діяльністю 2. Здатність реалізовувати теоретичні фінансові знання у практичній діяльності	
Особистісний	Індивідуальний	1. Самоусвідомлення студентами рівня оволодіння змістом і технологіями фінансової діяльності. 2. Рефлексія власної фінансової грамотності і готовності формувати її в учнів.	

лів початкової школи до формування фінансової грамотності учнів початкової школи. Ними є мотиваційно-цільовий (визначає мотиви, мотиваційні орієнтації особистості, потреби, прагнення до саморозвитку, самовираження, самовдосконалення); когнітивний (розумові здібності, знання алгоритмів та стратегій навчально-пізнавальної діяльності в фінансовій сфері); діяльнісний (готовність до вибудовування індивідуальної навчально-пізнавальної стратегії фінансового розвитку, оперування фінансовими інструментами в професійній діяльності), особистісний (індивідуальне визначення траєкторії свого розвитку в фінансовій та професійній сфері, готовність до навчання фінансової грамотності учнів, саморефлексія та самоосвіта в фінансовій сфері).

Під час первинної діагностики, визначено, що рівень сформованості готовності майбутніх учителів початкової школи до формування фінансової грамотності учнів початкової школи переважно середній як у експериментальній, так і в контрольній академічних групах. Порівняно більша кількість студентів з низьким рівнем. Саме тому виникає необхідність у реалізації та розробці авторського курсу, який підвищить рівень сформованості готовності майбутніх учителів початкової школи до формування фінансової грамотності у своїх вихованців.

Перспектива подальших досліджень є розроблення шляхів реалізації підвищення рівня готовності майбутніх учителів початкової школи до формування фінансової грамотності в учнів початкової школи та створення, апробація, експериментальна перевірка ефективності технологій їх реалізації в ЗВО.

Список використаної літератури:

1. Білова Ю.А. Поняття та структура підприємницької компетентності майбутніх фахівців економічного профілю. *Оновлення змісту, форми та методів навчання і виховання в закладах освіти*. Рівне, 2013. Вип. 7. С. 15-17.
2. Дудчик О. Ю., Матвійчук І. О. Гроші, фінанси та кредит. Фінансова грамотність населення: теоретичні аспекти, проблеми і перспективи поліпшення в Україні. 2019. URL: <https://cutt.ly/1bSsHR9>
3. Калініченко О. О., Вікарчук О. І., Ніколаєнко С. М. Фінансова грамотність запорука успішного населення. 2019. URL: <http://eprints.zu.edu.ua/29915/>
4. Карамушка Л. М., Ходакевич О. Г. Психологічні особливості ставлення студентської молоді до грошей: монографія. Київ: КНЕУ. 2017. URL: <http://surl.li/sbai>
5. Паніотто В. І., Харченко Н. М. Методи опитування. 2017. URL: <https://docs.google.com/document/d/1hOcy9slxQ8VC9V9mlj5hmppdkhGEr26B8MtcbuOCXs/edit>
6. Хом'юк І. В., Родюк Н. Ю. Формування фінансової грамотності молодших школярів на уроках математики. *Pedagogical and psychological science and education: transformation and development vectors: Collective monograph*. Vol. 2. Riga, Latvia: «Baltija Publishing». 2021. С. 322-341.
7. Хом'юк І.В. Проблема формування основ фінансової грамотності молодших школярів. *Нова українська школа: початок реформ: матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції з міжнародною участю*. Маріуполь. 2020. С. 45-46.
8. Шуляк В.О. Особливості підготовки вчителів початкових класів до формування основ фінансової грамотності молодших школярів. *Актуальні проблеми формування творчої особистості педагога в контексті наступності дошкільної та початкової освіти: матеріали Міжнародної науково-практичної інтернет-конференції*. Вінниця. 2019. С. 402-406.

Andriichuk V. Components, criteria and indicators of the levels of readiness of future teachers for the formation of financial literacy of primary school students

The article presents the results of the substantiation of the main components, criteria and indicators of the readiness of future primary school teachers for the formation of financial literacy of primary school students. To teach financial literacy is one of the components of the multifaceted mission of the secondary comprehensive school. The initial stage of the development of students' financial literacy is in elementary school, and the agents of this process are teachers. That is why, in the process of training a future primary school teacher, it is necessary to pay due attention to the work of their preparation for the formation of financial literacy of primary school students.

The analysis of scientific and pedagogical literature provided an opportunity to substantiate the components, criteria and indicators of the readiness of future primary school teachers for the formation of financial literacy of primary school students. The components of the readiness of future primary school teachers for the formation of financial literacy of primary school students are characterized and the corresponding criteria and indicators are substantiated. In particular, the motivational-target, cognitive, activity, and personal components were singled out, with which the corresponding criteria and indicators were correlated. The motivational and goal component is characterized by a motivating criterion, which consists in a positive emotional and value attitude towards future professional activity; awareness of the importance and need for the development of financial literacy. Cognitive component – through a knowledge criterion, the indicators of which are knowledge of basic

financial concepts and laws; mastering knowledge of methods of familiarizing students with the basics of financial literacy. The operational component is through a procedural criterion that has the following indicators: the ability to solve situational problems related to financial activities; the ability to implement theoretical financial knowledge in practical activities. Personal component – through an individual criterion, which is revealed through students' self-awareness of the level of mastery of the content and technologies of financial activity; reflection of one's own financial literacy and readiness to form it in students. In accordance with the specified components, criteria and their indicators, high, medium and low levels of readiness of future primary school teachers for the formation of financial literacy of primary school students were determined.

At the diagnostic stage of the author's research, it was found that the average (52%) and low (48%) levels are typical for students majoring in «Elementary Education» with whom no special work is carried out to prepare for the formation of financial literacy of primary school students, which confirmed the hypothesis of the need to develop and approve the author's course on the researched problem.

Key words: *readiness of future primary school teachers for the formation of financial literacy of primary school students; components, criteria, indicators readiness of future primary school teachers for the formation of financial literacy of primary school students; financial literacy, financial awareness, preparation of future primary school teachers for the formation of financial literacy of primary school students.*